

גורמים מתווכים של חוויית המסע לפולין

- א. המשלחת כמערכת ארגונית**
- ב. היוצאים למסע והתהליך הקבוצתי**
- ג. ההדרכה והמסלול והשפעתם על מרכיבי הרגש**
- ד. "להיות העדים של העדות" - שילובם של אנשי עדות במסע לפולין.**
- ה. הטקסים במסע לפולין**

א. המשלחת כמערכת ארגונית

המשלחת לפולין היא ארגון, וככזה חלים עליה תהליכים מערכתיים. ראיית המשלחת כארגון – כמערכת – יכולה להקל מאוד על אנשי שפ"י בהבנת התהליכים ובהגדרת מקומם במערכת כדי שיהיו גורם מסייע הן ברובד הפרטני והן ברובד המערכתי, כפי שהם פועלים בביה"ס.

כמו בארגון, בנויה המשלחת מתפקידים ומבעלי תפקידים המסייעים להתנהלותה:

מנהל המשלחת האחראי על תפקודה. לעיתים יש לו סגן הממוקם באוטובוס נוסף. הקבוצות מחולקות לאוטובוסים, והן משולות לכיתות שלהן מורים מלווים כמחנכים. המדריכים, המשולים ל"מורים המקצועיים", הם דמויות חשובות ביותר במסע. במשלחת כלולים רופא ופסיכולוג/ית או יועץ/ת, אם צורפו.

המשלחת מתהווה כארגון וכמערכת מרגע שהיא נבנית ומוגדרת. הנורמות שלה מתעצבות בטרם היציאה למסע. חלק מהנורמות הנוצרות ניזונות מהעבר של התלמידים כפרטים וכקבוצות אוטנטיות. גיבוש המשלחת וקבוצותיה ממשיך להתהוות במפגשי המשלחת ובתוך המסע.

מוצע לראות אירועים המתרחשים לפני המסע ובמהלכו גם בראייה מערכתית, בנוסף לראייה האישית. ייתכן שהם משקפים תהליכים בתת-קבוצות או במשלחת כולה כמערכת.

הרכיב המבנה את המשלחות לפולין כארגון הוא הרכיב הערכי. הוא קושר את כל הרכיבים האחרים: מבנה המשלחת, סגנונות הניהול וההדרכה, קשרים בין המלווים, בין המדריכים, קשרים בין קבוצות, בין הקבוצה למלווים, למדריכים, לאנשי העדות....

ערכים הם גם גורם המעצב את הידע המוקנה לתלמידים והנוצר בעת המסע, את הרגשות המתעוררים בעת החוויה ובעקבותיה ואת ההתנהגות המבטאת את התהליכים התוך אישיים, הבין אישיים והמערכתיים...

ב. היוצאים למסע והתהליך הקבוצתי

קיימות קבוצות מסוגים שונים, כגון: משימתיות, חינוכיות, ייעוציות וטיפוליות. לכל קבוצה חיים משלה והתפתחות משלה. אי אפשר לשנות את שלבי ההתפתחות של הקבוצה או להקדים את המאוחר. הקבוצה מאופיינת במאבקי שליטה וכוח, ונוצרות בה נורמות הדומות לנורמות של החברה. מעבר לכך, בכל קבוצה נוצרים תהליכים של צמיחת מנהיג/כמה מנהיגים, שעיר לעזאזל וקיים בתוכה הרוב הדומם. נשאף לבנות את המשלחת לפולין כקבוצה בעלת כוחות חברתיים חיוביים, קבוצה אשר, בעזרת הכנה וליווי מתאימים, תוכל להיות בעלת אקלים של תמיכה.

שלבים בהיווצרות קבוצה והמשימות האופייניות לכל שלב:

שלב א' - הקמת הקבוצה וגיבושה

בשלב זה נעשה הבירור הראשוני: הקבוצה היא חדשה או שהרכב החברים בה נוצר מכיתות שונות או משילוב של בתי"ס. המשתתפים לומדים את המטרות והמשימות של המסע והקבוצה, השונות מאוד מאלה של ביה"ס. מכאן, שלעיתים תחילתה של הקמת הקבוצה היא למעשה בזמן ההכנות בארץ, עוד לפני היציאה למסע. שלב זה הוא שלב של הסתגלות לסדר היום של המסע, לחברים ולסגל המשלחת. הוא מלווה בלחץ, במבוכה, בחששות ובפרפורי בטן ראשוניים: מה אעשה כאן? האם יקבלו אותי? מה אצטרך לומר/לעשות? יחד עם הקשיים שיוצר המצב הוא מעורר גם סקרנות ועניין, אתגר וכוחות.

תפקיד מלווי הקבוצה (המורה המלווה והמדריך): תפקידם המשמעותי הוא מצד אחד להפחית חרדות, ומצד שני לאתגר את חברי הקבוצה כדי שימשיכו לפעול בה.

על מנת להתחיל את החוויה בצורה בריאה ובונה יש לשבור תחילה את הקרח ולבטל את תחושת הזרות. בשלב השני צריך לפתח שפה רגשית ראשונית, להשתדל להימנע משיחות אינטלקטואליות ולעצב נורמות של הקבוצה ונורמות של תמיכה בפרט.

- על המלווה לדעת כי הפתיחות שלו כלפי הקבוצה מהווה מודלינג לקבוצתו, והיא מעלה את המשמעותיות של החוויה.
- בעת השיח יוכל המנחה להשתמש בחזרה ובשיקוף של דברי המשתתפים על מנת לעקוף אינטלקטואליזציה ורציונליזציה ולנסות לוודא שהמדברים לא יישארו לבדם עם מחשבותיהם ורגשותיהם ושיוכלו לספר מה הם מרגישים וחושבים על המצבים/התהליכים/האירועים המתוארים.
- עיצוב נורמות של תמיכה וכבוד הדדי בקבוצה בשלב זה הוא קריטי - אם לא יתקיימו, תהיה לקבוצה בעיה: החברים יקשו זה על זה, לא תהיה קבלה ולא תוכל להיווצר תמיכה בהמשך. לדוגמא: אם מישהו/י מגיב בגסות או בחוסר רגישות אל משתתף/ת אחר/ת, כמנחים נעצור את הדיון ונבקש לחפש חלופות להעברת המסר, ובכך ליצור אינטראקציה חיובית יותר.

- יצירת הנורמות של הקבוצה נובעת מתוך הצרכים של חברי הקבוצה. אפשר ורצוי ליצור נורמה של כבוד ודיבור חיובי בקבוצה. יש מקום לעודד את התלמידים לשיתוף הדדי בתובנות פנים-אישיות, לאפשר לתלמידים לגעת גם בפחדים וגם בבלבול ובבהלה המתעוררים, כל זאת בתנאים מרביים של ביטחון.

שלב ב' - ההתנגדויות

בשלב זה מעלה הקבוצה התנגדויות לתהליכים המתרחשים בה, התנגדויות למנחה ולמטרות הקבוצה. חברי הקבוצה מבינים את הנדרש מהם כיחידים וכקבוצה. נוצר ארגון עבודה, אך עולים גם קונפליקטים בין אישיים על רקע של מנהיגות, של השפעה ושליטה, ושל הקשיים הנובעים מהעומס הרגשי והפיזי של המסע. ההתנגדויות הן עניין של קצב אישי וכל פרט יביע אותן בזמן אחר ובדרך אחרת.

תפקיד מלווי הקבוצה:

- לסייע להעלות את ההתנגדויות על פני השטח באמצעות מתן אפשרות לכל אחד לדבר בקבוצות קטנות, בפורום של משלחת, בשיחות בלתי פורמאליות במהלך המסע וכדומה.
- ליצור התייחסות להתנגדויות בכובד ראש ובאופן ענייני, תוך מתן לגיטימציה.
- לסייע לקבוצה בהבנת מקור ההתנגדות.

שלב ג' - שלב העבודה/הלמידה והעיבוד הרגשי

הפרט והקבוצה עושים עיבוד קוגניטיבי ורגשי של החוויות שלהם בקבוצה על מנת להגיע לתובנה ואולי גם לשינוי. בשלב זה הכללים ברורים ופותרו מיומנויות המסייעות להתמודדות עם תוכני המסע ומהלכו. הלמידה החווייתית על נושא השואה מתקיימת והיא בעיצומה. גם הלכידות מתגבשת ויש תחושה שהתמיכה ההדדית תורמת להשגת המשימות והמטרות. אווירת ה"יחד" מתחזקת על רקע המראות הקשים, העדויות והסיפורים.

תפקיד מלווי הקבוצה:

- לסייע לפרט לעשות עיבוד קוגניטיבי ורגשי של חוויותיו, להגיע לתובנה ובמידת הצורך לשינוי.
- להפעיל את הקבוצה בתהליך סיוע זה באופן מרבי ולהצביע על חוויות משותפות.
- לזהות חריגויות ולטפל באופן יחידני.

שלב ד' - שלב הפרידה והסיום

בשלב זה מסיימת הקבוצה את חייה ונפרדת מההוויה המשותפת שנוצרה בה, מהמדריך/מהמורה המלווה שלה ונערכת לשלב שאחרי. עוצמת חוויות המסע מחדדת את התחושה שנוצר משהו מיוחד, והפרידה מהקבוצה ומהמקום אינם קלים לרוב משתתפי המסעות (גם אם החזרה לחיק המשפחה ולתנאים בבית נראים נעימים). ביטויים לקשר המיוחד לקבוצה ולחוויה העוצמתית באים לידי ביטוי בקשר החם בין החברים שייקראו מעתה "בוגרי המסע" וישמרו בזיכרונם חוויה שרק הם יבינו ויידעו אותה, ובכך יהוו קבוצה נבדלת.

תפקיד המלווים:

- לסייע לקבוצה ולפרטים בה לארגן את חווית המסע ולהתכונן לשלב בו הפרט כבר לא יהיה חלק מהקבוצה.
- לעזור לחברי הקבוצה להיפרד מהחוויה ומהמקום. הסיפורים, המראות, הקשרים והמסע הגיעו לסיומם ויש לערוך פרידה מתוכננת ומדורגת, על מנת להכין את האנשים לחזרתם לשגרה הצפויה.
- חשוב לערוך קישור בין החוויה שעברו לבין החיים שאחרי. כלומר, יצירת זיקה וחיבור בין החוויות והקשיים שעברו במסע לבין המציאות המשכית של רצף שגרת החיים. ההתמודדות והחוסן הנפשי שפיתחו במהלך המסע יסייעו להם להתמודד עם בעיות אחרות ביום ויעזרו להם להתכונן לקראת סיטואציות טעונות לחץ בעתיד. דרך ההתנסות ילמדו מי הם כבני אדם, כישראלים, כיהודים ויבנו ראייה מחודשת (הרחבה והפעלות נוספות בנושא בפרק "השיבה הביתה").

בהתאם למודל הנ"ל עשוי לחול שינוי בהתנהגות חברי המשלחת. בתחילת המסע התלמידים דרוכים ושקטים. בהמשך הם מתחזקים ומקבלים ביטחון ביכולתם להתמודד. במקביל להתחזקותם הם עלולים להשמיע, לעיתים, באופן בוטה מחשבות ועמדות משלהם. תגובה חמורה מדי עלולה ליצור התנגשות מיותרת.

אבני הזיכרון לערים, לעיירות ולקהילות בטרבלינקה

לפיכך יש לשים לב לכך ש:

1. תהליך משברי בקבוצה הוא תהליך טבעי וקורה בנקודת זמן מסוימת, בערך באמצע-סוף המסע, לכן אין להיבהל ואסור להילחץ! חשוב לפעול בשיקול דעת, תוך שיתוף אנשי צוות נוספים והתלבטות עמם.
2. הטיפול בהתנגדות/בהתפרצות/בתגובה שאינה הולמת אינו צריך לקבל התייחסות משמעתית נוקשה בלבד, אלא חשוב ללוות את האירוע בשיחות הבהרה ותמיכה, לפי הצורך. ברוב המקרים נגלה שהמניע להתפרצויות היה מקום כואב ופגיע. אין להיעלב מתגובות התלמידים ואין לקחת אותן באופן אישי!
3. תהליך המשבר/ ההתנגדות הקבוצתי הוא מנוף לשינוי ולגיבוש הקבוצה. זהו שלב התפתחותי המוביל למקום טוב יותר. חשוב להתמודד מתוך ידיעת התהליך כולו.

תפוקות של התהליכים הקבוצתיים

רצוי - שהמשתתפים יחושו עצמם כמי שחוו חוויות חיוביות רבות והם מובנים, נחמדים, מלאי תקווה, משוחררים רגשית, מבינים את עצמם טוב יותר, רואים כיווני התנהגות חדשים, מאתגרים, נרגשים ועוד...
אפשרי (ולא רצוי...) - שהמשתתפים יחושו רגשות שליליים: תקועים, מפוחדים, חרדים, חסרי כיוון, לא מובנים, חסרי תגובה רגשית...

לשם כך חשוב שהמלווים יהיו:

- בעלי תגובות תומכות.
- מסוגלים ויודעים לשאול שאלות פתוחות.
- מסוגלים לפתיחות בין-אישית.
- מאתגרים.
- מסוגלים ויודעים לתת מידע.
- מסוגלים להדריך באופן ישיר.

למלווים תפקיד מרכזי בהכונת הקבוצה.

עליהם להביא את הגירויים הראשוניים, להשתמש במיומנויות טיפוליות ובקידום הדינמיקה הקבוצתית ואף לתת דוגמה אישית. כל זה חשוב בכדי ליצור קבוצה תומכת, שיהיו בה כוחות מחזקים, כמו: תקווה, אוניברסליות, אלטרואיזם, קתרזיס, למידה בין אישית, פיתוח מיומנויות חברתיות ולכידות קבוצתית.

ג. ההדרכה והמסלול והשפעתם על מרכיבי הרגש

מדריכי פולין עוברים הכנה ארוכה ומקיפה, הכוללת ידע, מתודיקה ויישום. המדריכים הם בעלי הידע בנושאי ההדרכה ובהתנהלות המסע. יש להם ניסיון קודם בהתמודדות עם מראות השואה ובעיבוד הקושי הרגשי שנלווה אליהם. לסגנון ההדרכה ולבחירת סדר האתרים במסלול יש השפעה על עיצוב החוויה ועוצמתה הרגשית עבור המשתתפים במסע. מדריכים שונים נבדלים בסגנונות הדרכה שלהם. אין סגנון הדרכה אחד מועדף. לתלמידים שונים ולמקומות שונים מתאימים סגנונות שונים. נמנה להלן סגנונות הדרכה אותם פגשנו בקבוצות השונות. כל אחד מהסגנונות מדגיש פן אחר של ההדרכה ומעלה דילמות שונות של הדרכה:

סגנון המדגיש העברת ידע היסטורי - מדריכים בסגנון זה מדגישים במסע את ההיבט ההיסטורי של כל אתר ואתר. הסבריהם מדגישים פרטים על מקומות, אנשים, תאריכים, מהלכים היסטוריים. יש לשים לב שהידע הרב המועבר באמצעות הסברים על תולדות השואה לא יבוא על חשבון החוויה האישית הנחוות במסע.

סגנון המציג את האתרים השונים כדרמה המתרחשת כאן ועכשיו - מדריכים בסגנון זה מנסים להעביר במסע חוויה דרמטית של האירועים. במהלך המסע הם יוצרים אצל התלמידים סימולציות של האירועים. על ידי הפעלת החושים השונים מעניקים המדריכים לתלמידים חוויה אישית דרך התנסות. סגנון זה מגביר את עוצמת החוויה. יש לשים לב שההמחשה איננה מעוררת חרדה אצל חלק מהתלמידים.

סגנון המדגיש את החוויה האנושית בשואה - מדריכים בסגנון זה מדגישים את החוויה האנושית שעוברת לאורך המסע. הם מרבים בסיפורים אישיים, קטעי זיכרונות, דילמות אנושיות. הדגשת הפן האישי-רגשי בהסברים על האתרים השונים מעצימה את החוויה.

בפועל, מדריכים רבים משלבים בין הסגנונות השונים בהדרכתם, הבנת השפעה של כל אחד מסגנונות אלו על החוויה הרגשית יכולה לסייע למדריך בבחירת המינון ואופן ההדרכה במהלך המסע.

להלן מספר שיקולים שיש לקחת בתהליך ההדרכה:

- קיום תהליך הכנה לקבוצה, הכולל תיאום ציפיות, היכרות מקדימה עם המשתתפים ועם המורים המלווים. יש מקום להכיר את המוטיבציות והמניעים השונים ליציאה למסע.
- שיתוף המורים המלווים בתהליך ההדרכה על בסיס תיאום ציפיות שנקבעו איתם. תיאום זה חשוב במיוחד בשיחות הערב עם הקבוצה.
- יצירת איזון בין ידע לחוויה רגשית.
- מציאת איזון בין הרצאה לבין יצירת דיאלוג בין המשתתפים.
- בחירת המינון של הסיפורים המזעזעים שאותם מספרים לתלמידים באתרים השונים.
- שימוש בעזרי הדרכה מגוונים הממחישים את חווית השואה והמסייעים לתלמידים להתחבר לחוויה.
- שילוב סיפורי העדות במהלך ההדרכה, תוך מתן כבוד לזווית ההסתכלות של אנשי העדות, גם אם היא אינה תואמת את הפרטים ההיסטוריים המוכרים למדריכים.
- ניצול משתנים בסביבה כדי להמחיש את החוויה: מזג האוויר, עייפות התלמידים, אירועים המתרחשים בקבוצת התלמידים וכד'.
- השארת מרחב למודרכים לחוות ולהרגיש לבדם ללא מילים...

בשל היות המדריכים דמויות מרכזיות במסע, הם יכולים להיות משמעותיים בעיצובה הלא פורמאלי של החוויה עבור תלמידים כפרטים. מכאן, שליחם כלפי המודרכים, לתגובותיהם ולתמיכתם במהלך ההדרכות וביניהן יש אימפקט בהתפתחות של הקבוצה וחבריה.

לסיכום, מידת המשמעותיות של המדריכים נובעת מיחסי הגומלין עם קבוצתם. תגובה אוהדת של קבוצה מאפשרת הדרכה בטוחה וזורמת, לפיכך חשוב להיות בדיאלוג מתמיד עם הקבוצה ומלוויה.

המסלול והשפעתו על עוצמת החוויה

מסלול המסע כולל ביקור באתרים שונים, אשר להם השפעה על עוצמת התגובה הרגשית של משתתפי המסעות. חלק מהאתרים הם אתרים היסטוריים כלליים, חלקם אתרים המדגישים את החיים של יהדות פולין לפני השואה, וחלקם אתרים הכוללים מחנות ריכוז והשמדה.

באתרים בהם הומתו יהודים בהמוניהם, כגון בורות ההריגה ומחנות השמדה התגובה הרגשית של המשתתפים קשה יותר. האווירה המיוחדת הנוצרת במקומות אלה נובעת מבידודם מחיי ההווה (מוזיאונים או מקומות מרוחקים מהעיר), מתוקף האפשרות ללבוש חולצות משלחת ולשאת דגלי ישראל, ובשל הטקסים הנערכים בהם. יש חשיבות רבה בבחירת הסדר של הביקור באתרים הן לגבי עוצמת החוויה שהם יוצרים אצל התלמידים והן משיקולי ויזות העוצמה והקושי של הביקור באתרים השונים.

שיקולי דעת בבחירת המסלול:

- שילוב של אתרים קלים יותר עם אתרים קשים לביקור.
- יצירת הדרגה בעוצמת החוויה.
- בסמוך לאתרים הקשים יותר לביקור יש לתכנן שיחות קבוצה.

בכל מסע נרקמת חוויה שונה וקשה לשער מראש כיצד ישפיע אתר מסוים ומיקומו במהלך ימי המסע על החוויה הרגשית. כך לדוגמא, יכול ביקור בטרבלינקה להוות שיא רגשי לקבוצה אחת, בעוד שלאחרת תהיה זו חוויה פחות משמעותית בעת התרחשותה, על אף שתהווה נדבך חשוב בתהליך הרגשי המצטבר. זאת ועוד, הביקור במאידנק בסוף המסע יכול לתת מימד אחר לעומת ביקור באתר זה בתחילת המסע.

לסיכום, בין המרכיבים המעצבים את חוויית המסע נכללים ההדרכה והמסלול. חשוב לשים לב להשלכות הרגשיות של מרכיבים אלה על התלמידים לפני שיוצאים למסע וגם במהלכו.

ד. "להיות העדים של העדות" - שילובם של אנשי עדות במסע לפולין

בין הדמויות המלוות את המתבגרים תופסת מקום מיוחד ובלתי נשכח דמותם של אנשי העדות. גם לאחר חלוף זמן מהמסע זמן המסע הם עדיין זוכרים את שמם וחלקים חשובים מסיפוריהם. חשיבותם ומרכזיותם של אנשי העדות אינה מוטלת בספק והיא באה לידי ביטוי גם במחקר שערכו רומי ולב (2003 א'), בו ציינו 96% ממשתתפי המחקר את נוכחות אנשי העדות במסע כמרכיב המשמעותי ביותר במסע. תלמידים החוזרים מהמסע מספרים וכותבים ביומני המסע, כי ניצולי השואה שהשתתפו במסעם, מהווים דמות מרכזית בחוויה שלהם. הקשר המיוחד שנוקם במסע הופך לעיתים לקשר רב שנים, שבו מתכתבים הנערים והנערות עם הניצולים, ואף מתייעצים עמם בנושאים אישיים כלליים.

מול האמרה "מסע לפולין ללא איש עדות-אינו מסע לפולין" יש לזכור כי איש עדות מעלה מורכבויות עמן יש להתמודד.

נקודות לחזרה ואחיקרה...

- מדוע משמעותית דמותם של אנשי העדות עבור בני הנוער במסע?
- מה מניע את אנשי העדות לצאת לנסיעה הקשה פיזית ונפשית?
- מהם הקשיים העלולים להיווצר כתוצאה משילובם במסעות?
- מהם המסרים המודעים והלא מודעים המועברים על ידי סיפורם?
- מהי המשמעות של הקשר הבין-דורי לניצולים, למתבגרים, ולחברה הישראלית?
- כיצד ניתן לערוך "מסע נבון דיו" ו/או "מסע רגיש מספיק"?

עדויות הניצולים, המשתפים בחוויותיהם האישיות, מספקות את המימד האוטנטי, החיוני כל כך להבנת התקופה הלא מובנת והבלתי נתפסת. המתבגרים שומעים את הניצולים מספרים אודות התקופה הנוראה בחייהם, עת היו הם בגיל ההתבגרות, או אף פחות מכך. הסיפור האישי מאפשר לשומעים 'לראות' בעיני רוחם את הסיטואציה היומיומית בה חיו

הניצולים, את האירועים שקרו להם, ומה היה מרכיב המזל לעומת התושייה והתעוזה בהישרדות שלהם. עדותם חושפת מחשבות ורגשות אודות שיקולי הדעת שהפעילו בנסיבות דאז, ומה בדיעבד הם חושבים על כך היום. אנשי העדות המייצגים גבורה וקורבן, הם דמויות אשר יש נטייה גדולה להזדהות עמן ולתת להן (ובצדק) כבוד גדול של גיבורים. עבור חלק מבני הנוער מהווים אנשי העדות תחליפי סבא וסבתא, לפחות לזמן המסע. הקשר נוצר במפגש הבין-דורי בעת ההכנה ומתעצם במהלך המסע.

אין ספק כי המפגש עם העדים, המביאים את סיפורם בקונטקסט של המקום בו קרו הדברים, מעצים מאוד את החוויה ואת היכולת להכיר טוב יותר את המציאות של שם ואז. הקשר מאפשר לתלמידים ליצור מעין גשר על פני עשרות השנים שחלפו, וללמוד את התקופה המדוברת באמצעות אנשים שפעלו בה.

אחד ממאפייני הזיכרון הקולקטיבי מדבר על הצורך בקרבה למקום בו אירעו האירועים עצמם, מכאן שהדרך להשגת אותנטיות היא ע"י צמצום התיווך בדרך אל העבר, שאינו קיים עוד. העדות האישית יוצקת אמינות לסיפור, כמו גם חיבור מוחשי ונתפס.

התחושה, שלא נשאר זמן רב בו נוכל לחוות חוויה אותנטית ובין-אישית שכזו, מבליטה את הצורך להיעזר באנשי העדות החיים בקריבנו.

בית הכנסת נוז'יק בוורשה

חשוב ליצור דיאלוג המושתת על כבוד והערכה של בני הנוער אל אנשי העדות, לפיכך, מומלץ להקדיש בתהליך ההכנה פרק להכנת המפגש הייחודי. פיתוח הדיאלוג בין העדים המלווים לבין בני הנוער ברמות של כבוד ורגישות ייצור התייחסות דומה גם כלפי אנשים ומצבים בעתיד.

במקביל לכך, חשוב להכין את בני הנוער למפגש עם העדים ועם עדותם, להכין אותם לעוצמה ולחשיבות שיש בעדות, ועם זאת לנקודות הרגישות של העדים: לרצון שלהם שיקשיבו להם, לכבוד שצריך לתת לדברים שלא ירצו לספר, ולאפשרות כי העדות תהיה לעתים לא מאורגנת ולא דידיקטית... נשים לב, כי העדים הופכים במהלך המסע להיות אנשים עם הרבה עוצמה ותפקידנו לשמור שעוצמה זו תנותב נכון.

"...עדות אחת מני רבות..."

המסרים המודעים והלא מודעים המועברים בסיפורי הניצולים.

אנשי עדות רבים מספרים בתחושת שליחות את סיפורם האישי. לסיפור יש מימד מרפא ומחסן, אך גם נגיעה בכאב, בתלאות ובאובדן. סיפורי חיים אלה נותנים ביטוי לאישיות המיוחדת ולחוויות ההירדות.

תודות מקרב לב שלוחות מאתנו לכל העדים אשר את סיפורם זכינו לשמוע, ושהפכו 'נר לרגלינו'.

מתוך הסיפור שמספרים העדים ניתן להבליט מסרים משמעותיים לתלמידים:

- "הכיבוש של הגרמנים ומה שבא לאחריה היה מעכבן אהלא, והקשה על היהודים לזהות את מה שגניב אקרום..." (הגרמני "הרדימה" את היהודים והקתה את החושים והסכנת האורבות).
- "בלטו הרגשן מוגנים אחרות הקשיים, מכיוון שכל המשפחה הייתה ביחד". (חשיבות ה"ביחד" המשפחתי כעוגן להתמודדות...)
- "זמחנות, כשנתרנו עם ההורים, היינו קבוצה מאובדת של ילדים ששיחקו יחדיו, המצאנו משחקים ואף צחקנו יחד." (השלמה כמנגנון מלן ומחייה...)
- ה"מלן" שהישארות עם אחד ההורים, בעוד ששאר הילדים נלקחו לעמים באכזריות מהוריהם ואח"כ הומנו. שאולו שאלו: "למה דווקא אני?" (אחושת האשמה של הניצולים).
- לא אבד צלם האנוש זמחנה והעלרה ההדדית לאורך התקופה. (ההישארות בן אדם מלן הכוא...)
- שביד התקווה של ההולכים אקראית מותם... האישה ששמה אודם על שפתיה בטרם הירידה מהקרן, ההתחלות אבולגים כדי להגיש אטר הכשירים לעבודה... (אינטואיציה של הישרדות, נמשיר אשמו על צלם אנוש...)
- זמחנה העובת היו עם אנשים טובים באמצע הדרך, אנשים שסייעו לאחרים, אחראים לזוק שהגייחסו טוב יותר, אנשים שהחזירו יהודים. (ההימנע מהכאול סטריאוטיפיות).
- היפור התפקידים הלא מודע - ילדים שומרים על הוריהם... שלא יראו אולם בקשייהם ובהליכתם לאמות... (אכזרן יש גפקיד אכזר אכזרן)
- משיגי הגבורה וההצלה בערך משפחות - ויתור על מזון, הגנה בלוקס, גשייה ואטרובוליס של הורים אהציו את ילדיהם "15 איננה בג, קחו אותי"...) (זמחנה נענו את חייהם...)
- המפלג עם העולם שאחרי - "לא ידעתי שיש ילדים בעולם", יצירת חיים חדשים, בניית משפחה וחיי יצירה (יש חיים אחרי העובת...)
- הפיכת הפחד מן המוות "אולי לא איחנק עד הסוף מן הגל" לאחושת הנצחון עליו "אנחנו נמות יחד"..." "יהיה לנו כיו" ביחד"...

אלי ויזל אמר: "רק מי שהיה שם יוכל להבין"...

העדות האותנטית יכולה להיות מנוף למסרים ערכיים משמעותיים לבני הנוער. כדאי וחשוב לנצלה לדיונים במהלך המסע ואחריו.

חפי תלחידה:

אנשי סדום יקרים

אני כוגזב אכס, הל'זורים טלי, אטס האנשים טזלכוטס אני קה עז אדמט היהודים, ארלי ישראל.
קסס חטבטי טליזורים הט טחקנים, זמרים, אנשים מפורסמים, אך זקולין גיליטי מי הל'זורים האמיתיים טלי, אטס אנשי
הסדום, טזלכוטכס אני כאן, טומטט אט סיפורכס.

אימזטס אומי אהאמין זעזמי, גיליטי טהכוחו האמיתיים טמונים בזדס וטיט מילה וטמה קווה.

הייתי טס, ראיטי הכול, וכאז, כאז חז מאוז, אך לא מספיק.

רזיטי אחוש יוגר, אהרליט יוגר, רזיטי אהיוט טס, רזיטי אטזו אטכס, אך מה טנשאר אי אמטטה זה אטס, השריזים, אטס
הל'זורים - גזי, רחז, זרכה, אטס הל'זורים טלי!

אטס לא טחקנים טמוקים זסרט ואתס לא זמרים טטרים שירים יפים, אטס ג'זורים אמיתיים.

ואטטס אני רוזטה זברים קטנים כז כך קטנים ואין אי זקטוט רוזט, אני רוזטה טהפרחים יפרחו זלינה.

אני רוזטה טהטמט גטטה עס הלריחה,

אני רוזטה טזום ולא אט סדום הקרז

אני רוזטה אוכל ולא רעז.

אול קסס לא האמני טהמלן דוד יהיה כה חשוב אי

אול קסס לא גיליטי עז כמה ארלי ישראל היא טלי

אני יהודייה, יהודייה גאה.

ואני זן אדס כמו כז גלעס אחר.

ואז היא אמרה:

קסס המלן דוד היה לאוט קולן

וטכטיו המלן דוד הוא אט כזוד

הזטמטי אלכור ולא אטכוח

אלכור זאהעזיר

אהעזיר מה ג'זורים אמיתיים עזרו

מה עזר טלינו היהודים.

אני נזעזב כאן גאה

וזלכוטכס אני גאה אהודוט טאני יהודייה.

בני נוער במהלך המסע, בתאי הגזים במאידנק

ה. הטקסים במסע לפולין

לטקסים במסע לפולין יש חשיבות רבה, ולכן יש לראות בהם חלק חשוב מההתמודדות של בני הנוער במסע לפולין. שאלות רבות עולות בהקשר לטקס: מהו טקס? מה מטרתו? מה משמעותו למשתתפים בו ולצופים בו? מה הם מאפייניו? על אילו צרכים הוא עונה? כמה טקסים יהיו במהלך המסע? מה יהיה תוכנם? מי אחראי לארגון הטקסים? מה חלקם של התלמידים? מתי והיכן הם יתקיימו?

על משמעותם של הטקסים

הגישה הפונקציונליסטית רואה בטקסים דרך שבאמצעותה מתמודדים קבוצות ופרטים עם בעיות קיומיות. הטקס מתוכנן וחוזר על עצמו במועדים ידועים, פונה לרגשות המשתתפים, ולא רק לצד השכלתני וההגיוני שלהם. הטקס מאפשר הבעה ציבורית של עצב, מתחים או לחצים.

לטקס פונקציה של מסירת מידע על תופעות, על תנאים ועל מצבים שיש להתמודד איתם בהקשרים חברתיים ספציפיים. הטקסים אף מגבירים את הלכידות החברתית ומחזקים את הערכים המרכזיים של החברה. באמצעות טקסי השואה אנו מבקשים לשמר את זיכרון הנספים במחנות ההשמדה ובגטאות. ממחקרים שונים שאספו תגובות של תלמידים שהשתתפו במסע לפולין עולה שהתלמידים זוכרים בד"כ היכן עמדו בטקס, מה קרה להם באותו רגע שהושמע השיר, קטע הקריאה, קטע הנגינה בטקס, מזג האוויר וכדומה. מכאן שדרך החוויה האישית של התלמידים ייזכר גם התוכן שהושמע.

ניתן להתייחס לטקסים משני היבטים, האנתרופולוגי והפסיכולוגי:

1. ההיבט האנתרופולוגי כולל את גורם ההשתייכות, החיבור לבין מה שהיה למה שיהיה, שמירת הרצף בין העבר לבין ההווה. שמירה זו יוצרת תחושה חזקה של שליטה באובדן. הטקס מאפשר התחברות ל"אני הקולקטיבי". תלמידים התייחסו לטקס ואמרו: "הטקס אוסף לי את השברים", "הטקס מזמן כוחות התמודדות והתגברות על הפחד". השימוש במרכיבים סימבוליים לאומיים - דגל, המנון, קדיש מעוררים רוח של הזדהות עם הקורבנות. שירת "התקווה" ושירת "אני מאמין" מעצימים את הרצון להגיד לעולם "אנחנו כאן", "עם ישראל חי".

2. ההיבט הפסיכולוגי נוגע בקטע של שליטה על אובדן. טקסי הזיכרון מזכירים אובדנים, דברים שהיו ואינם. עיסוק באובדנים בגיל ההתבגרות מלווה בחרדות. בגלל העירור הרגשי העמום והמטריד הגורם לתחושת לחץ, עולה הצורך בעשיית משהו ממשי - מוחשי, כמו: הדלקת נר, נשיאת דגל, פעולות אשר נותנות פשר לתחושות. אי לכך טקסים המגבירים את תחושת השייכות לקהילה רחבה יכולים להנמיך את עוצמת החרדה. הטקס מאפשר לשמר זיכרון בדרך הנכונה ביותר מבחינת הבריאות הנפשית של התלמידים והמלווים. עריכת טקסים הרוויים במרכיבים רגשיים מגבירה את הלכידות הקבוצתית ומאפשרת פורקן. כך מושגת תובנה אצל כל המשתתפים שתחושותיהם נורמליות, ההסתופפות יחדיו של "אחים לצרה" בטקס מאפשרת קיומו של תהליך השוואה חברתית. ההתכנסות המשותפת מאפשרת לכל אחד מהשותפים הסברים לגבי עצמו. התמיכה החברתית המושגת בחוויה המשותפת בטקס הופכת את הלחץ לנסבל יותר. כמו-כן עצם העיסוק בטקס שהוכן בארץ בטרם המסע, מגביר את תחושת השליטה ורציפות החיים, וככזה הוא מרגיע.

הכנת הטקס כחלק מההכנה הרגשית

יש לשים לב:

- חשוב להיות מודעים לזהויות השונות של המשתתפים: נוער ישראלי, בנים/נכדים של... ציוניים, דתיים/חילוניים, תלמידי ביו"ס... זהויות אלו יסייעו לגבש את ההסכמות הנוגעות למרכיבים ולסמלים הייחודיים אותם יאמצו.
- לטקסים משמעות במסורת היהודית. הם עשויים להוות נדבך נוסף בהבנת הנושא הנדון. כדאי לתת לתלמידים כלים על מנת שיידעו כיצד לשלב את משמעות החומרים הקשורים למסורת היהודית לחייהם ולהבין אותם. (גלגוליו של ה"קדיש"... כמו כן, חשוב שתכני הטקס יותאמו לאתר ולאירוע בו יתקיים הטקס.
- בתו"ס רבים שמים דגש רב מדי על הטקס, דבר היוצר לחץ ותסכול בקרב תלמידים. הטקס הוא חוויה משמעותית אך הוא אינו עיקר המסע.
- רצוי לעודד את כלל התלמידים להשתתף בטקס. ההשתתפות בטקס פירושה נטילת תפקיד פעיל, חוויה שונה מחווית הצופה הסביל.
- מומלץ להפוך את התלמידים למעורבים בתהליך הכנת הטקסים. על המורים לכוון את התלמידים בבחירת הטקסטים, המוסיקה, התנועה והצבע של הטקס.

טקס משלחתי - באנדרטה בבירקנאו